

NOTÍCIA DE LA FARGA DE BANYOLES DURANT EL SEGLE XVI

Josep Clara

En l'espai de l'antic comtat de Besalú hom té coneixement de l'existència de fargues a Setcases, Vilallonga de Ter, Camprodon, Beget, Sant Aniol d'Aguges, Banyoles, Sant Llorenç de la Muga, Maçanet de Cabrenys, etc. ⁽¹⁾. De totes elles; però, la que darrerament ha suscitat més articles i comentaris a la premsa ha estat la de Banyoles ⁽²⁾, ja que arran d'haver estat cedida a la ciutat de l'estany hom s'ha interessat per la seva història i per les etapes que experimentà al llarg de la seva existència.

De fet es poden distingir dues etapes diferenciades en la vida de la farga: I^a) com a farga de ferro, i II^a) com a farga d'aram, a partir del 1685.

D'aquesta segona etapa, que durà fins a la dècada dels anys seixanta del nostre segle, les notícies són abundants i conegudes dels que s'han preocupat pel vell monument industrial. En canvi de la primera etapa, si fem cas del que s'ha publicat fins ara, observem que manca documentació que en precisi la propietat, l'activitat, la producció, etc.

Per això, la nostra aportació d'ara vol oferir una mica d'informació sobre aquests temps més reculats i foscos, a través de la documentació que hem trobat a l'Arxiu Històric Provincial de Girona (AHPG), on hem localitzat dos contractes d'arrendament referits a l'època en què la farga de Banyoles produïa claus i treballava el ferro.

DOS CONTRACTES DEL 1561

Primerament reportem la notícia que, el 18 de febrer del 1561, Narcís Vedruna, mercader de Girona, que era propietari de la farga de Banyoles, arrendà pel temps de cinc anys el dit establiment industrial a un claveter rossellonès d'Arles, anomenat Miquel Torrent.

L'arrendament comprenia totes les eines de la farga així com les terres i drets que li pertanyien, i l'arrendatari es comprometia a pagar setmanalment la quantitat de 5 sous i 6 diners al propietari.

Narcís Vedruna, per la seva banda, s'obligava a fer-se càrrec de les despeses que sorgissin durant el temps de l'arrendament i superessin la quantitat de 5 sous.

L'esmentat Vedruna proporcionaria el ferro al farguer, a raó de 36 sous el quintar, i aquest fabricaria claus de diverses formes (dinerals, mallals, ternals, etc.) que serien presos pel mateix Vedruna pagant la quantitat que s'estipula per a cada classe. Tots els claus fets a la farga havien de ser per a Vedruna; el farguer només era autoritzat a vendre'n un centenar a una altra persona.

Passat el temps del contracte, hom faria un inventari de les eines existents a la farga, i el farguer hauria de respondre de les que s'haguessin fet malbé.

La segona notícia corespon al mateix any i tracta de la mateixa farga, terres i possessions, les quals foren arrendades per cinc anys a Antoni Plana, claveter genovès.

El preu estipulat per al lloguer és, en aquest cas, de 8 lliures anuals, però no s'especifica res respecte a la producció. Hem de pensar que ara el farguer podia comprar el ferro a qui volgués i vendre el producte sense limitacions.

La data d'aquest segon arrendament és el 30 d'octubre del 1561, i l'inici del lloguer començaria el 25 de desembre. Això vol dir que el primer arrendament no havia conclòs al temps previst.

CONSIDERACIÓ FINAL

Per acabar aquesta comunicació, bàsicament documental, voldríem assenyalar dues coses: una de context històric i l'altra sobre un dels personatges que intervingueren en els dos contractes reportats.

Sobre la primera apuntarem que els nostres documents pertanyen a una època d'esplendor de la farga catalana. Així ho consignà el professor Vázquez de Prada: "*Creemos que el momento culminante de la siderurgia catalana data desde finales del siglo XV hasta mediado el siglo XVII. Contribuyó a ello la demanda de armas de fuego y pelotería para las guerras de Italia, así como, en menor medida, la elaboración de anclas y clavetería en la construcción naval*"⁽³⁾.

Pel que fa a Narcís Vedruna, mercader de Girona i arrendador de la farga banyolina, direm que és un personatge conegut en la bibliografia sobre el tema. Efectivament, el 17 de maig del 1544 arrendà, per cinc anys, el martinet de fer claus que el noble Miquel Estor de Santdionís posseïa a la parròquia de Salt, amb tots els aparells, drets i pertinences corresponents⁽⁴⁾.

APÈNDIX I

1561 febrer 18. Girona

AHPG, notaria 8^a de Girona (J. Campmany), núm. 303.

Narcís Vedruna, mercader de Girona, arrenda a Miquel Torrent, claveter d'Arles, per temps de dos anys, la farga que posseeix a Banyoles.

De y sobre les coses devall scrites entre lo honorable mossèn Narcís Vadrundà, mercader, ciutedà de Gerona, de una part, e Miquel Torrent, clavater de la vila de Arles, del Bisbat de Elna, de part altra, són stats fets los capítols següents.

E primerament, és capitulat y concordat, que lo dit mossèn Vadruna, del dia present a dos anys immediatament seguidors, era pres a beniplàcit de les partes arrenda al dit Miquel Torrent, farguer, la farga o martinet que ell dit mossèn Vadruna té y posseheix sercha los murs de la vila de Banyolles, ensemps ab les marxes, canals, mall gros, asseri, cornudes, torres, boga de mall per les encluses, enclusotes e altres aynes que són en dita farga, de les quals se farà memorial a part e no res menys ab totes les terres, honors y possessions preheminentes, porrogatives,

emoluments, drets y pertinències de dita farga o martinet, lo qual arrendament fa axí com milor se pot dir, per preu de sinc sous y sis dinés per quiscuna semmana que durarà lo present arrendament, pagadors al dit mossèn Vadruna quiscuna semmana anticipant.

Item, és concordat que si en dita farga o martinet, durant lo arrendament, se hauran de fer despeses que en una o moltes voltes muntan o muntaran a més de sinc sous, que tot lo demás de dites despeses muntaran haire pagar dit mossèn Vadruna tantes quantes vegades muntarà més dels sinc sous; fins, emperò, als dits sinc sous inclusive, pagarà e haia pagar lo dit farguer.

Item, és pactat que lo dit farguer haia pendre del dit mossèn Vadruna tot lo ferro que haurà mester per ops de dita farga o martinet al preu a rahó trenta-sis sous lo quíntar, e que lo dit mossèn Vadruna sia obligat pendre en satisfacció tots los claus e altra obra que faran en dita farga o martinet, ço és, los claus dobles, tant de mar com de terra, a rahó quatre ducats lo miler; e los dinerals, tant de mar com de terra, a rahó dos ducats lo miler; e los mayals, tant de mar com de terra, a rahó un ducat lo miler; e los ternals, tant de mar com de terra, a rahó desaset sous lo miler; e los quernals o estoparols, tant de mar com de terra, a rahó tretse sous lo miler; e los sinquens, a rahó nou sous lo miler; e los sisens de tot cap demgrapa, a rahó set sous lo miler; e los vuytens e mija punxa, a rahó sinc sous lo miler; les punxes y gomarrots, a rahó quatre sous lo miler; e de les altres coses y obres pagarà lo que se'n poran avenir. E lo dit farguer no deu ni pot vendre a altri, quisvulla que sia, més de un centenar de claus, ans tots los claus y altra obra que farà en dita farga o martinet sia del dit mossèn Vadruna a dita rahó, com dalt és dit.

Item és concordat que, de les dites eynes, se haie fer memorial o inventari y, en la ffi del temps, lo dit farguer haie restituir aquelles al dit mossèn Vadruna milorades e no pijorades seran sian a càrrec del dit farguer.

E finalment volen les dites parts, etc.

Die XVIII februarii M D LXI, dictus honorabilis Narcissus Vadruna, ex una, et Michael Torrent, partibus ex altera, firmarunt et laudarunt dicta capitula et omnia et singula in eisdem contenta et promiserunt sibi ad invicem ea omnia et singula attendere et complere et nulla contrafacere vel venire specialem (...)

APÈNDIX II

1561 octubre 30. Girona

AHPG, notaria 8^a de Girona (J. Campmany), núm. 303.

Narcís Vedruna, mercader de Girona, arrenda a Antoni de Plana, claveter genovès, per temps de cinc anys, la farga que posseeix a Banyoles.

En nom de de [sic] Déu sia.

Entre lo honorable mossèn Narcís Vedruna, mercader, ciutedà de Gerona, de

una part, y Anthoni de Plana, clavater genovès, de part altre, són stats fets lo[s] pactes següents.

E primerament, és concordat que lo dit mossèn Vadruna, el dia de la festa de Nadal prop venidor a sinc anys de aquí saguidors, loga y arrenda al dit Anthoni de Plana la farga que dit mossèn Vadruna té y posseeix en la parròchia de Banyoles, ab les terres, honors y possessions y los aparats y aynes de dita farga, axí com se acostuma de arrendar, lo qual arrendament fa per preu de vuyt liuras quisquun any, pagadores de mix en mix any, mixa anyada anticipant.

Item, és concordat que lo dit mestre aya de pendra totes las aynas de dita farga ab inventari y en lo fi del temps restituir aquelles en la matexa valor; si, emperò, eran de maior valor, lo dit mossèn Vadruna li aya satisfacer lo de més, y tot sia a coneguda de dos persones, per dites parts comunament eligidores.

Item, és pactat que lo dit mossèn Vadruna aya de pagar tots los mals que dita farga fa.

Item, és concordat que lo dit mestre Anthoni de Plana accepta lo dit arrendament y promet pagar lo dit preu en lo modo demont dit, y servir totes les coses demont dites a pena de ters, après raquesta de deu dias, salari de procurador, deu sous per quisquun dia, ultra las desp[es]es y ab obligatió de sos béns, ab renunciatió de propi for, largament, ab jurament.

Actum Gerunde, die 30 octobris M D L X I.

Testes: Bartholomeus Ant ?, de Sar[r]jano, et Anthonius Bru, scriptor Gerunde.

NOTES

- (1).- Per una visió general i descriptiva del procediment de la farga catalana, vegeu el llibret de Pere Molera i Solà, *La Farga*, Barcelona, Dopesa, 1980. Algunes aportacions documentals sobre les fargues gironines han estat ofertes per J. M.ª Madurell, "Fargues, martinets i clavaó", dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XXI (1972-73), ps 171-275.
- (2).- Xavier Vilanova, "Narcís Escatllar ens parla de La Farga de Banyoles", dins *Revista de Banyoles*, 625 (9 d'abril de 1983), ps. 6-7; Jeroni Moner - Esteve Palmada, "La Farga: què va ser i què serà", dins *El Bagant*, 16 (juliol 1982), ps. 19-25; A. M. Rigau, "La Farga de Banyoles", dins les pàgines especials del n.º 1000 de *Punt Diari* (15 de maig de 1982), ps. 52-54 i 56.
- (3).- Valentín Vázquez de Prada, "Aportación al estudio de la siderurgia catalana (siglos XVI-XVII)", dins *Homenaje al Dr. Juan Reglá*, I, Universidad de Valencia, 1975, p. 667.
- (4).- J. M.ª Madurell, op. cit., p. 185, i el contracte a les ps. 210-211.